

Penkiose Europos Sąjungos (ES) šalyse suburtos vietinių ekspertų grupės įvertino metamfetamino vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo poreikius

Didėjant metamfetamino vartojimui Europos šalyse kyla poreikis įgyvendinti veiksmingesnes prevencijos ir žalos mažinimo priemones pritaikytas stimuliantus vartojantiems asmenims. Siekiant atrinkti prevencijos strategijas, kurios geriausiai atitiktų vietinį kontekstą ir tikslinių grupių poreikius, penkiose IMPRESA projekte dalyvaujančiose šalyse (t.y. Lietuvoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Čekijoje ir Slovakijoje) buvo suburtos vietinių ekspertų grupės. Šias grupes sudaro administracijos atstovai, visuomenės sveikatos ir narkotikų politikos formuotojai, priklausomybės gydymo specialistai, socialinių ir žalos mažinimo paslaugų teikėjai, pasilinksminimo vietų atstovai ir asmenys vartojantys psichoaktyvias medžiagas. Taip pat, IMPRESA projekto metu, 5-ioose ES miestuose buvo atlikta vietinės situacijos analizė ir vertinimas. Lietuvoje vertinimą atliko Respublikinis priklausomybės ligų centras. Vertinimas susidėjo iš antrinių informacijos šaltinių duomenų analizės, internetinės vietinių ekspertų apklausos ir internetinės psichoaktyvias medžiagas vartojančių asmenų apklausos rezultatų. Daugiau informacijos apie situacijos analizės ir vertinimo etapus Lietuvoje pateikiama žemiau.

1. Antrinių informacijos šaltinių duomenų analizė

Antrinių informacijos šaltinių duomenų rinkimo ir analizės tikslas buvo surinkti kuo išsamesnę informaciją reikalingą planuojant ir įgyvendinant prevencines veiklas Vilniaus mieste. Pagrindiniai antrinių informacijos šaltinių duomenų rodikliai buvo parinkti remiantis Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (*ang. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*) rengtais Europos psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos kokybės standartais.

2. Internetinė vietinių ekspertų apklausa

Siekiant pilnai suprasti su metamfetamino ir bendrai psichoaktyvių medžiagų vartojimu susijusias problemas ir iššūkius Vilniaus mieste, buvo surengta internetinė vietinių ekspertų apklausa. Apklausos tikslas buvo išsiaiškinti įvairių sričių specialistų požiūrį ir nuomonę dėl metamfetamino ir kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimo žalos ir prevencinių priemonių poreikio.

3. Internetinė psichoaktyvių medžiagų vartotojų apklausa

Siekiant išsiaiškinti, kokie yra psichoaktyvias medžiagas vartojančių asmenų poreikiai, buvo atlikta internetinė vartotojų apklausa. Psichoaktyvias medžiagas vartojančių asmenų anketą sudarė klausimai apie įvairių nelegalių psichoaktyvių medžiagų vartojimo įpročius, numanomą metamfetamino vartotojų skaičių, socialinių, sveikatos, prevencinių ir žalos mažinimo paslaugų poreikį bei apie sociodemografinius tyrimo dalyvio duomenis. Siekiant užtikrinti duomenų kokybę, į apklausą buvo įtrauktas klausimas apie fiktyvios psichoaktyvios medžiagos vartojimą.

Kas toliau?

Remiantis vietinės situacijos analize ir vertinimu, IMPRESA projekto šalių partneriai, kartu su vietinių ekspertų grupėmis rengs metamfetamino prevencijos ir (arba) žalos mažinimo poreikius atitinkančią strategiją, kuriuos pagrindu bus planuojamos IMPRESA projekto tolimesnės veiklos.

Situacijos analizės Lietuvoje rezultatų santrauka

Antrinių informacijos šaltinių duomenų analizės rezultatai:

- Lietuvos Respublikos sostinėje ir didžiausiame mieste – Vilniuje 2021 metų duomenimis gyveno 559 421 gyventojai. Didžiąją dalį – 63,2% gyventojų sudarė lietuviai, 16,5% lenkai, 11,9% rusai, 3,5% baltarusiai ir 4,9% kitos tautybės gyventojai. 15-64 amžiaus gyventojai sudarė 66.7% Vilniaus populiacijos.
- Nuo 2017 m. Vilniuje ir nuo 2018 m. Kaune ir Klaipėdoje atliekamos nuotekų analizės tyrimas rodė didelį stimulantų vartojimo likučių koncentracijos kiekį. 2021 m. Vilniuje metamfetamino likučių koncentracija siekė 29.25 mg/1000 gyv/ per dieną, amfetamino 70.02 mg/1000p/dieną. Metamfetamino likučių koncentracijos kiekis buvo stabilus ir panašus visomis savaitės dienomis – tiek darbo dienomis, tiek savaitgaliais.
- 2020 m. iš neteisėtos apyvartos buvo konfiskuoti didžiausi metamfetamino ir amfetamino kiekiai per kelis paskutinius metus: metamfetamino 2019 m. – 4,4. kg, 2020 m. – 90,8 kg, amfetamino 2019 m. – 23,6 kg, 2020 m. – 112,4 kg
- Lietuvoje žalos mažinimo paslaugos yra teikiamos 13-koje žemo slenksčio kabinetų ir 2-ioose mobiliose klinikose. Pagrindinės paslaugos yra orientuotos į švirkščiamųjų narkotikų vartotojus.

Vietinių ekspertų apklausos rezultatai:

- Kvietimas dalyvauti apklausoje buvo išsiųstas 28 institucijoms, iš jų 15 (53,6%) pilnai užpildė apklausos anketą. Tyrimo respondentai atstovavo su narkotikais susijusių paslaugų teikimo (žalos mažinimo ir priklausomybės ligų gydymo), prevencijos, teisėsaugos ir administracijos sritis.
- Ekspertų nuomone, Vilniuje yra nuo 2 000 iki 50 000 nelegalias psichoaktyvias medžiagas vartojančių asmenų, iš jų apie 6 000 (vidurkis) yra vartojantys metamfetaminą.
- Tyrimo dalyvių nuomone, pagrindiniai metamfetaminą vartojančių asmenų paslaugų poreikiai yra psichologinė ir teisinė pagalba, pagalba šeimos klausimais, taip pat sveikatos sutrikimų gydymas ir žalos mažinimo paslaugos.
- Anot ekspertų, 5 efektyviausios prevencinės priemonės sprendžiant su metamfetamino vartojimu susijusias problemas yra: švirkštų ir adatų keitimo programos, nemokamas ŽIV ir Hepatito C testavimas ir konsultavimas, narkotinių medžiagų sudėties testavimas, individuali psichologinė pagalba, darbas gatvėje.

Psichoaktyvių medžiagų vartotojų apklausos rezultatai:

- Iš viso apklausos anketą pilnai užpildė 148 asmenys, iš jų 84 kada nors vartoję stimulantus. Didžioji dalis (83.3%) respondentų buvo 25-49 amžiaus, 58.3% vyrai, 45.6% nedirbantys.
- Iš 84 tyrimo dalyvių 62% yra nors kartą vartoję metamfetaminą, tačiau tik dalis jų – 38% vartojo metamfetaminą per paskutinius 12 mėnesių, o ketvirtis – 24% per paskutines 30 dienų. Daugiausiai tyrimo dalyvių bendrai stimulantus vartojo namuose – 77,1%, vakarėliuose/ festivaliuose – 72,3% ir lauke – 48,2%. Tuo tarpu metamfetaminą daugiausiai vartojo namuose – 72%, tačiau ne taip daug vakarėliuose/ festivaliuose – 44% ir lauke – 20%.
- Daugiausiai respondentų paminėjo sveikatos sutrikimų gydymo (78%), nemokamų ŽIV (žmogaus imunodeficito viruso) ir HCV (hepatito C) testų, konsultacijų (68%) ir teisinės pagalbos (67%) paslaugų svarbą.

Išvados: Kol kas nėra pakankamai duomenų daryti prielaidoms apie tai kiek asmenų Lietuvoje ir konkrečiai Vilniuje vartoja stimulantus. Vietinių ekspertų ir psichoaktyvių medžiagų vartotojų grupės sutiko, kad nemokamas ŽIV ir HCV testavimas, konsultacijos, individuali pagalba (psichologinė, teisinė, sveikatos sutrikimų gydymo) yra efektyvu ir reikalinga, tačiau nuomonės išsiskyrė dėl prevencinių priemonių prieinamumo ir efektyvumo. Planuojant prevencines veiklas reiktų atsižvelgti į tai, kad psichoaktyvių medžiagų vartotojams galimai trūksta informacijos apie tai, kokios paslaugos egzistuoja mieste ir kokia yra šių paslaugų nauda.